

Pozdrav pjesniku sufijskih nadanja

(Bilješke uz 75. godišnjicu rođenja Selima Jelovca)

Piše: **ENES KARIĆ**

Selim Jelovac (1946 – 2003), pjesnik, teolog, prevoditelj, bibliotekar, u svojim mladim godinama imam..., ubaštio je sebe zapaženo u svakom od tih zanimanja i duhovnih očitovanja. K tome, njegova porodica pamti ga kao brižljiva oca i muža, a veliki broj prijatelja u spomenama ga nosi kao iskrenog druga,

Susresti Selima Jelovca značilo je vidjeti genijalnog čovjeka koji je na svome licu uspio zadržati onaj osmijeh koji se pamti, kojim se on, možda, branio od života koji je požurio

Selim Jelovac

sagovornika i iznimnu ljudsku pojavu koja je nenametljivo oslovljavala svojim "pjesnima duše", ali i svojim šutnjama koje bi ga s vremena na vrijeme pohodile.

Podveležje, Mostar, Sarajevo, Bagdad

Selim Jelovac je ugledao svijet 1946. godine u svome Podveležju (u zaseoku Do), u kući majke Teme i oca Ibrahima. Svoje podveleške godine završava 1957, kad nastupa njegovih osam sarajevskih godina i školovanje u Gazi Husrev-begovoj medresi (1957 – 1965). Nedugo potom slijede njegova studentska vremena (1967 – 1972), daleko od Bosne i

Hercegovine, kad se na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Bagdadu posvećuje studijama teologije i filozofije, koje uspješno završava. Po povratku iz Bagdada kratko je radio kao imam na području Mostara i rodne Hercegovine, potom kao službeni prevoditelj za arapski jezik na Vojnoj akademiji u Zadru. Od 1976. počeo je raditi kao bibliotekar u Gazi Husrev-begovoj biblioteci.

Oni koji su dobro poznavali pjesnika Selima Jelovca znali su i to da ga je život oslovio na ozbiljan način, daleko od igre i zabave. Kao dijete i mladić živio je u krhkom zdravlju. Muharem Omerdić u svojim spomenama sjeća se Selima Jelovca iz medresanskih dana: "Bio je miran, šaljiv, pristupačan mladim učenicima i pomalo tajnovit jer se povlačio u svoje misli i tajne; sam sam pomišljao da su takvi pjesnici, jer je slovio i u medresi kao pjesnik...".

Godine školovanja u Sarajevu i Bagdadu talentiranog mladića iz Podveležja darovale su mnogim znanjima. On se hrabro predavao tišinama u sarajevskoj medresi i čitaonicama bagdaskog univerziteta, iako je znao da njegovo zdravlje sve više trpi. Olakšanje je došlo 1973. godine u braku sa Rahimom, njegovom voljenom suprugom. Porodična sreća je uvećana dolaskom na svijet njihove djece, kćerke Firdevse i, potom, sina Ilhama. Pa ipak, u nekoliko svojih pjesama Selim Jelovac aludira na svoju bolest, na depresivna stanja koja bi ga ponekad pohodila. U pjesmi "Slava je samo Tebi (o Bože)" pjesnik kaže:

To duša reče, a prošlost, prošlost duga, i siva bolest joj oči ispi,

Tvom svjetlu samo, Bože, vraćamo se mi.

Motivu "sive bolesti" pjesnik Jelovac vraćao se često, na druge načine i u drugim pjesmama. U "Sevdahu zindana" pjesnik snažno, barem na dva mjesta, pjeva o sebi, o "slomljenom srcu" (time podsjećajući na to da su mnogi učitelji sufizma govorili da se tajne svijeta i Boga posebno otvaraju ljudima "slomljenih srdaca"):

Tegobne noći zindana, olovne halke na kapiji dana, a zore ne sviću u gluhome gradu, slomljeno srce pati, o, jadu.

(...)

I ovo proljeće, eto, lomi mi krila srca, a plačno oko moje u svome bolu grca.

Slomljena grana palme i akšam, godine duge, a blijede, blijede sunca.

Krajem sedamdesetih i tokom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća moja medresanska i studentska generacija pamti Selima Jelovca prije svega kao pjesnika nesvakidašnje osobenog i dojmljivog izraza, kao i teologa koji je oslovljavao savremene teme na neposredovan i svjež način. Susresti Selima Jelovca značilo je vidjeti genijalnog čovjeka koji je na svome licu uspio zadržati onaj osmijeh koji se pamti, kojim se on, možda, branio od života koji je požurio. Razgovarati sa njim u Gazi Husrev-begovoj biblioteci đacima i studentima bila je čast i radost, kao i to da im na široki čitaonički sto, prekriven velikom zelenom čohom, donese knjige koje su tražili ili preporučili one za koje nisu ni čuli.

Tih sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća Selim Jelovac je objavljivao svoje pjesme. One su bile s malo riječi, kao da je te riječi, kao nekakvo istopljeno zlato, vadio golim dlanovima iz užarene vatre i stavljao ih na bijele površine zidova, a one se, po nekom nutarnjem određenju, povezivale u smislove i stihove. Stranice tadašnjih glasila Islamske zajednice, novine Preporod prije svih, objavljivale su pjesme Selima Jelovca. "Pjesnička najava Selima Jelovca" – tako je Aziz Kadribegović naslovio svoj prikaz njegove poezije. Kadribegovićev naslov efektno detektira pjesnički dar Selima Jelovca, jer sve njegove pjesme jesu moćne najave, rekli bismo: kratkotrajni sufijski krici o temama o kojima pjeva. Istinu i ljepotu poezije pjesnika Jelovca, kako to ističe Salih Sevidi Trbonja,

"najbolje možemo ocijeniti poslije protoka vremena".

Pjesme - poruke Boga

Nije moguće ni izdaleka osloviti sva čuđenja pjesnika Selima Jelovca pred prizorom svijeta i života. U velikom broju svojih stihova pjesnik kao da hoće da usrdno pozove da se svijet iznova pogleda i da se razmisli nad pogledom koji se umori od gledanja beskraja. Kao da baš to vidimo u njegovoj pjesmi "Zov":

Rasteglo se prastaro nebo dubina noći, u stijeni prošlost siva...

Ali, može li se mišlju krenuti u "izviđanje svijeta"? Kao da to pjesnik Jelovac negira u stihovima pod naslovom "Treptaj misli":

Put u slut vodi ispijena u slutnji kost iscijeđen život hodi u šutnju i u post.

Ova šutnja je sufijska šutnja, naravno. Jednako tako i post je sufijski post. Iako nas (u pjesmi "Akšam") uvjerava:

Ja nisam mistik nit sam iz sazviježda Bik. Duša je moja lik – obelisk islama...

Selim Jelovac je, ipak, autentični sufijski pjesnik savremenog izraza. U svojim pjesmama on izjavljuje da "srce njegovo u dovi do zvijezda plovi" (kaže u pjesmi, zapravo krikovima naslovljenim "Ramazan – Allahov dar"). Ovdje se vidi ono putovanje, rekli bismo tipsko, kojim su se uvijek dičile sufije: Vertikalno krenuti u dubine nebeskog plavetnila i nikada se ne vratiti na hladnu planetu Zemlju. Naravno, takva putovanja u svojim predivnim pjesničkim snatrenjima imao je i Selim Jelovac. Evo jednog njegova svjedočenja iz pjesme "Istine ponos moj":

Na krilu rajske ptice let mi je bio san O kakve zlatne žice u pjesmu ću da tkam...

U mnogo pjesama vidljivo je da pjesnika Jelovca pokreću vjerski motivi, prisutno je to, i povrh svega čujno, u pjesmi "Lejletul-Kadr" ("Noć Snage" ili "Noć Sudbine"). Pjesnik priznaje da on voli pjesanske i poetske recepcije vjere u Boga, stoga se i oglašava tvrdnjama:

To nije noć to je moć kad Svemoć svoju hoć ispuni.

Pjesnik bi da raširi svoje grudi za tu snagu koja planetu Zemlju pohodi u "Noći Snage" ili "Noći Sudbine", kako se obično označava "Lejletul-Kadr".

Pjesnik, teolog, prevoditelj

Veležistan, toponim domišljen od samog pjesnika

Od 1976. radio je kao bibliotekar

U pjesmi “Samo bliže Tebi” pjesnik poručuje Bogu:

Nek sam samo bliže
Tebi – Iskone,
sve sponse,
sve niti
u Tvojoi biti izviru.

Sa stanovišta pravovjerja, ne samo islamskoga, riskantno je govoriti o bogoduhoj poeziji, jer sama Knjiga upozorava na pjesnike “koji po svim dolinama blude” (Kur’ān, 26:224-227), opominje na pjesnike “za kojima stupaju oni koji za stranputicom žude”. Ipak, poput poezije Safvet-bega Bašagića i Muse Ćazima Ćatića, za mnoge pjesme i strofe Selima Jelovca može se kazati da su nastale ne tako daleko od mjesta gdje se čuje šum anđeoskih krila.

Pjesnik o onom što svakog čeka

Pjesni duše Selima Jelovca u nekoliko pjesama, ili u njihovim snažno saopćenim kiticama, sadrže podsjećanja na smrt. Ima dionica u njegovim stihovima gdje on iznova podsjeća na svoju bol, ali kao da olakšanje nalazi u onoj spasonosnoj namisli o usudu, o sudbini. Kad čitamo te njegove stihove, zamišljamo ga kao bibliotekara u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, stoji među policama knjiga, neke od njih stare su nekoliko stoljeća, na njihovim stranicama ispisana su čovjekova duhovna pentranja tajnama života, postojanja i smrti. Pjesma “Moja bol” kao da je posvećena upravo Fatumu, Sudbini, Qaderu:

Života hol
i moja bol
samo su dol
sudbine.
Moj Usud
i moja čud
doći će pred Sud
vječnosti.
A šta je Fatum
kad se gubi um,
to je samo šum
u duši.

Na drugoj strani, neki njegovi stihovi (vidjeti pjesmu “Kad Munkir i Nekir”) nastali su iz samog grobla ljudskoga straha pred otvorenim mezarom i strašnim zijevom grobne rake. Dva ozbiljna meleka, dva stroga anđela, Munkir i Nekir, čekaju

mrtvoga, dolaze mu u času “kad se zemlja zemlji preda”, dolaze da “dirnu u zvekir”, kako to kaže lucidni pjesnik Jelovac:

Munkir i Nekir
kad dirnu u zvekir
moj brate,
te sate
slutimo:
O Bitku
idolu
užitku
i bolu,
pitaće!

Motiv “zvekira” preuzet je od arabljanskih, perzijskih i turskih sufijskih pjesnika (Jelovac je njihovo pjesništvo odlično znao). U slavnoga al-Gazalija, naprimjer, ima jedna priča kako Azrail, melek, taj strašni anđeo smrti, dolazi na kapije dvoraca moćnih ljudi, udara zvekirom o teška vrata i viče: “Kucnuo je čas!” U pjesmi “Harf Nun” Jelovac koristi vizualni izgled arapskog slova Nūn koji je, u sufijskim kaligrafskim obradama, oslikan i tako da nalikuje teškom bolesniku na postelji, položenom u obliku prazne posude koju sada, na kraju, treba ispuniti ništavilo smrti. “Nun” je protegnut kao ja na samrti – pjeva Selim Jelovac u ovoj pjesmi, hrabro se suočavajući sa Odlaskom.

Smrt je pjesniku šansa za blizinu s Bogom. U pjesmi “Samo bliže Tebi” prolama se njegov povik:

Nek sam samo bliže
Tebi – Vječnosti,
i kosti
s radosti
Tebi predajem.

Jednako tako u pjesmi “Salavat (blagoslovi) tebi (o Vjerovjesniče)” pjesnik Podveležja podsjeća na odvažnost čovjekovu u suočenju sa onim smrtnim AH!

I moj će prah
kroz smrtno AH,
poreći strah,
SALAVAT TEB! učeć.

Ovo odagnavanje strepnji pred smrću vidljivo je i u pjesmi “Moj ideal”, za pjesnika je to vjera u Neizrecivo, on upravo toji i takvoj vjeri sklada ove stihove:

Kroz sve nesrećne noći
kroz prašine dana olujnih
kroz gromade i krševe gole
uzdisao sam za tvojom moći.

Pjesnik često spominje samoću, možda radi toga da podsjeti na svoja bdijenja u svojim samostima, u bolima koje je liječio na izvorima duhovnog pjesništva Istoka. U snažnoj pjesmi, zapravo krik naslovljenom “U samoći samo”, pjesnik u dvije kitice svjedoči o svojoj duši i srcu:

Uz otkucaj sata
otkucaj srca,
otvaram vrata
duši što grca.
(...)
Kako je samo
srce umrlo
koje je život
u ljubavi bilo?!
I njegova pjesma “Suza ljubavi” oslovljava vrlo nalična pjesnikova raspoloženja, naročito u ovom stihu:

Kapljico tuge, kuda
tokove svoje tečeš?
Sutone, zoro huda,
što srce moje siječeš?

Na kraju ove veličanstvene pjesme Selim Jelovac se obraća svome sinu, rahmetli Ilhamu, tinejdžeru ubijenom granatom 12. jula 1993. godine dok je sa drugima u redu čekao vodu na Dobrinji:

Život te od mene uze,
pustinji predade toj,
a plač i vrele suze
teku u duši, krvi,
za tebe, sine moj.

U poeziji Selima Jelovca primjećujemo da se ponekada, iako rijetko, potpisao i oslovio sintagmom “Ebu Ilham” (Otac Ilhamov, ali to istovremeno na arapskom znači i “Onaj nadahnuti”).

Himne rodnome kraju

Pjesnik se u mnogim stihotvornim hodočašćima vraća svome Podveležju, sve to čini kroz snažne himne rodnome kraju, rodnoj kući i ognjisti. Kao pjesnik koji se pomalja iz sufijske tradicije, u njegovoj pjesni moćno saopćene u jednom osavremenjenom izrazu, Selim Jelovac je, vidjeli smo, dvjema svojim zbirkama dao simboličke naslove “Selam Veležistanu” i “Salavat Veležistanu”. Veležistan je toponim domišljen od samog pjesnika, u tom toponimu ne treba čitati nikakav “islamizam”,

već samo i jedino ono iskonsko pjesnikovo sjećanje na stan, a taj stan je ono nekoliko sela u Podveležju, tom gotovo mitskom kraju koji mu je nekada bio zavičaj za kojim on sada traga kao za svojim duhovnim iskonom. To se vidi u njegovoj pjesmi “Salavat Veležistanu”, u jednom stihu pjesnik kaže:

U suncu slasti i čara
Uzdah se čuje dana
Nur-vrela mojih damara
Glas mog Veležistanu.

Poput poezije Safvet-bega Bašagića i Muse Ćazima Ćatića, za mnoge pjesme i strofe Selima Jelovca može se kazati da su nastale ne tako daleko od mjesta gdje se čuje šum anđeoskih krila

Vjerovatno je svoje zavičajno pripadanje Podveležju pjesnik najsnažnije izrazio u “Nuru (Svjetlosti) ramazanu”, pjesmi koja se, mjestimice, doima kao protest (“Kandilji u ovoj špilji, kandilji prkose zbilji...”), ali i kao njegovo vraćanje u sjećanja na prve dolasku ramazana u rodnom kraju:

Tamo na stazi
raspukli šipci –
vidici sutra
ibrici jutra – sabaha.
Ah, tog uzdaha.

Slično očitovanje čežnje za rodnom kućom raspoznamo i u pjesmi “Kaldрма”, gdje pjesnik doziva oca:

Po kaldrmi ruže
dašak suze toče,
ko tegli sudbine Uže?
o oče, oče!

Pjesma “A Iza” ima tek jedanaest riječi, posvećena je pjesnikovoj majci Temi, ali je u isti mah posvećena i Podveležju:

Velež
kamenje živo
a iza
majčino srce
rahmet
koračam tromo
ja.

Privodeći kraju ovo prigodno sjećanje na pjesnika Selima Jelovca, dug je, ne samo prema njemu već i prema bosanskohercegovačkom pjesništvu srodna uklona i izraza u dvadesetom stoljeću, kazati da je on, baš kao i njegovi prethodnici, naprimjer Bašagić i Ćatić, svoju poeziju potpomogao i osnažio temeljitim obrazovanjem u istočnoj filozofiji, misticizmu, književnosti i teologiji. Dobro je u svim tim zavičajima duha raskrivati i tumačiti poeziju Selima Jelovca. Ali, držimo da se on najviše iskazao u ponovnim napanjanjima na vrelima sufizma. Možda nigdje snažnije pjesnik Podveležja nije izrazio svoju privrženost sufijskoj pjesničkoj tradiciji kao u pjesmi “Lejletul-Miradž”, u jednom stihu od samo šest riječi:

Oдох заувіек,
спржен у сјају,
дрхтају.

Ovdje je izdaleka utkan ili upjevan motiv “leptira i svijee”, sufije ga često koriste. Pjesnik Jelovac poručuje: Već na Ovom svijetu treba se/be “spržiti” i “sažgati” u vatrama ljubavi spram Boga, e da se tako spasimo od strašnih vatri Pakla, Džehennema. Ipjesma “Čekanje” oslovljava mističko i sufijsko s/trpljenje da se dočeka Božija odredba, ali uz pomoć te iste, Božije odredbe. Tu se pjesnik obraća cijeloj Vaseljeni, za pjesnika ona je jedna čekaonica u kojoj se on sam privremeno skrasio, ali ga tu pohode mnoga pitanja:

Kud čipka zvijezda nemire nosi?
Eter se snažni u molitvi lomi,
i tad će čekanje da sve pokosi
kad prsne nebo, a sijevnu gromi.

Da je sufijska tradicija, napose ona lirska, bdjela nad naporima i pjesničkim uspravljanjima Selima Jelovca, dokaz je pjesma “On”. Naravno, to “On” (Hū) nahodi se kaligrafski ispisano na zidovima svih tekija svijeta. Sufija gleda to HŪ u nadanju i čekanju susreta s Njim, s Bogom. I sufija hrli ka tom HŪ najčešće sām, kao “on”, kao čovjek ili kao osamljeni pojedinac koji se predao Putu i otisnuo u potragu. U pjesmi “On”, koja sa naslovom ima dvanaest redaka (dvanaest skalina - simbolizam tog broja pjesnik je vidljivo istaknuo), govori se o “otvaranju očiju u zori svitanja”:

On
Mijena u meni
u kostima, veni
O vremenu!
Talas
ko glas
u novi čas
udari
“Hu” On
oči mi otvori
u zori
svitanja.

Recimo posve na kraju ovog našeg skromnog oduženja velikom pjesniku Selimu Jelovcu da on nigdje nije tako snažno ispisao svoju pjesničku investituru o pripadanju velikoj sufijskoj tradiciji, kao što je to učinio u pjesmi “Ilovača”:

Ilovača
gdje raste drača
zov je mog plača
prvoga.
Ilovača suha
ogrtać mog duha,
ilovača gluha
bez uma i sluha.

Pjesnik Selim Jelovac umro je 28. februara 2003. godine. Stih “Ilovača suha/ogrtać mog duha” pokazuje da ovaj dostojni nasljednik pjesništva Safvet-bega Bašagića i Muse Ćazima Ćatića nije strahovao od oblačenja posmrtnih haljina.

Iz godina u Medresi